

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

ISLÁMSKÝ AKTIVISMUS V TURECKU

(Seminární práce do kurzu Radikalismus na Blízkém východě)

Vypracovala: Lucie Hejtmánková

UČO: 52213

Obor: MVES

Brno, 2005

OSNOVA

OSNOVA.....	2
1. ÚVOD.....	3
2. POLITICKÁ SITUACE.....	3
2. 1 Vnitropolitická situace.....	3
2. 2 Role Íránu.....	5
2. 3 Vztahy Turecka a Izraele.....	6
3. RADIKÁLNÍ ISLÁMSKÉ ORGANIZACE.....	6
3. 1 Historie radikalistických skupin.....	6
3. 2 Aktivity radikalistických skupin.....	8
3. 3 Vztahy mezi PKK a islamistickými organizacemi.....	9
4. TERORISTICKÉ AKTIVITY PO 1997.....	10
5. OBČANSKÁ SPOLEČNOST.....	11
6. ZÁVĚR - SOUČASNÉ NAPOJENÍ NA TRANSNACIONÁLNÍ TERORISTICKÉ SÍŤ.....	12
7. LITERATURA.....	14
8. PŘÍLOHY:	16

1. ÚVOD

Vojenský převrat v roce 1980 měl ukončit dlouhé období násilí v zemi, kde moc získaly levicové a pravicové organizace, a současně zabránit ohrožení radikálním islamismem ztělesněným v National Salvation Party vedené Necmettinem Erbakanem. Avšak zatímco extrémní levice a pravice byla vojenskou vládou mezi lety 1980 a 1983 rozbity, islámské hnutí v 80. letech ještě více zesílilo. Vojenské autority v roce 1980 otevřeně uznaly důležitost náboženství v politickém životě národa.

Byl vyvinut nový ideologický koncept, který reprezentoval snahu integrovat islamisty a nacionalisty. Hlavní myšlenkou byla víra v to, že islámský vliv v systému přispěje k teritoriální integritě tureckého státu a zabrání vytváření separatistických tendencí zejména mezi kurdskou mládeží. Islamisti se po pádu komunismu v Sovětském svazu stali atraktivní alternativou dokonce i pro bývalé komunisty.

V zahraničí byly tyto snahy o turecko-islámskou syntézu přijímány kladně, neboť se předpokládalo, že zabrání sovětské expanzi na jih a přijetí radikálního islamismu přicházejícího z Íránu. Tato politika současně umožnila užší vztahy se Saudskou Arábií, což turecké ekonomice přineslo tolik potřebné půjčky. Konec Studené války, rozpad Sovětského svazu, válka v Zálivu a Bosenská krize vytvořily na počátku 90. let zcela nové mezinárodní prostředí, které Turecko postavilo do klíčové pozice.

V předkládané seminární práci se zabývám otázkou islámského aktivismu v Turecku v období od vojenského převratu v roce 1980 po současnost. Nejprve zohledňuji politickou situaci, a to jak vnitrostátní, tak i mezinárodní aspekty, poté se soustředím na hlavní islámské radikalistické organizace, vztahy mezi nimi a jejich aktivity. V páté kapitole podávám příklad občanského hnutí, které bývá označováno za liberálně islámské a konečně závěr je věnován rekapitulaci posledního vývoje v Turecku.

2. POLITICKÁ SITUACE

2. 1 Vnitropolitická situace

Na počátku 80. let byla politickými a vojenskými kruhy přijata tzv. turecko-islámská syntéza (*Turkish-Islamist Synthesis*), jejímž cílem bylo bojovat proti revolučním náladám zejména mezi kurdskou mládeží. Vzestup vlivu islámu se zdál jako přiměřená cena za udržení teritoriální integrity Turecka. Když se premiérem a posléze prezidentem stal Turgut Ozal, začalo období rozšiřování muslimských organizací, publikací, televizních i rádiových kanálů, islamisti získali silnou pozici na Ministerstvu školství a jejich vliv stále rostl. Velmi podstatnou částí strategie islámského hnutí bylo pronikání do systému vzdělávání. Nově

vytvořená islámská obchodní elita současně pomáhala finančně.¹ Velkou roli v indoktrinaci a určování cílů útoků sehrály i radikální islámská periodika – *Akademî*, *Objektif*, *Yeryuzu* a *Tehvid* v případě hnutí Hizballáh, s IBDA-C jsou spojovány *Akinci Yolu* a *Tara*.

3. srpna 1996 Nejvyšší vojenská rada (*Supreme Military Council/SMC*) deklarovala, že reakcionismus, tj. islámský fundamentalismus se stává důležitou hrozbou pro Turecko, tento počín může být vnímán jako konec éry turecko-islámské syntézy a počátek boje proti islámským silám, a to jak politickým, tak i radikálním. 27. ledna 1997 se sešla Národní bezpečnostní rada a vyzvala premiéra, aby začal jednat na obranu sekulárního režimu. Požadavky armády mj. zahrnovaly zvrácení ohrožujících sociálních a politických trendů jako byl např. vzestup počtu náboženských škol a infiltrace islamistů v byrokracii, dále se zaměřovali na stranu Refah, a to např. žádostí o omezení finančních transakcí, uznání odpovědnosti strany za protiústavní tj. anti-sekulární chování jejích členů a rovněž pozorný monitoring úsilí Íránu destabilizovat Turecko.

Zlomovým se stal incident na Jerusalem Day v lednu 1997, kdy starosta Sincanu zorganizoval tzv. jeruzalémskou noc, během které vylepil plakáty představitelů zahraničních islámských teroristických organizací (Hamás, Hizballáh) a prohlásil, že shari'a dostane do intelektuálního sektoru. Po jeho zatčení Státním bezpečnostním soudem v Ankaře ho Erbakan navštívil, aby dal najevo nesouhlas s verdiktem soudu, přičemž jeho výrok ani nepopřel ani se od něj nedistancoval. 18. června 1997 byl pod tlakem armády Erbakan donucen podat rezignaci, 16. ledna 1998 Ústavní soud označil stranu Refah jako protiústavní a nařídil Erbakanovi stáhnout se na 5 let z politického života. V únoru 1998 nahradila stranu Refah strana Virtue (*Fazilet Partisi/FP*).²

1 Tato elita pocházela z měst Anatólie, byla nazývána *Anadolu Aslanlari (Anatolian Lions)* a odlišována tak od západní podnikatelské elity reprezentované *TUSIAD (The Turkish Businessmen's and Industrialists' Association, založené 1971)*. Tito Anatólští lvi se sdružili v *MUSIAD, (the Association of the Independent Industrialists and Businessmen, založené 5. května 1990 v Istanbulu)*. M v tomto akronymu je obecně vnímáno jako počáteční písmeno pro muslimský a nikoliv *mustakil*, což znamená nezávislý. Cílem zakladatelů organizace MUSIAD bylo vytvořit alternativu k západnímu ekonomickému systému, a to islámský ekonomický systém.

2 Když v lednu 1970 Necmettin Erbakan založil *National Order Party (NOP)*, umožnil tak islamistům poprvé bojovat za svou agendu. Tato islamistická strana přetrvala velmi dlouho, i když pod jiným označením: NOP (1970-1974), NSP (1972-1981), Welfare (1983-1998), Virtue (1997-). NOP byla Ústavním soudem 20. května 1971 zakázána, proto byla v říjnu 1972 založena *National Salvation Party* jako její pokračovatel, která v 1973 ve volbách získala 11.8 procent, v roce 1977 získala už jen 8.6 procent, ale zůstala koaliční stranou ve vládě. Tehdejšími vládám se nepodařilo vyřešit vážné ekonomické problémy země a politický antagonismus mezi radikální levicí a radikální pravíci. Ozbrojené síly restrukturalizovaly politický systém a vedoucí politické strany včetně NSP byly zakázány. 19. července 1983 byla založena *Welfare Party (Refah Party – RP)*, která NSP nahradila, jejím lídrem se stal Erbakan. V listopadu 1987 získala RP 7.2 procent, v roce 1991 vytvořila koalici s ultra-nacionalistickou stranou a společně získaly 16.7 procent hlasů. Poté, co byla RP Ústavním soudem označena jako protiústavní byla založena *Virtue Party*. Virtue Party byla založena 33 bývalými poslanci RP 17. prosince 1997 pod vedením Recai Kutana. Virtue Party na rozdíl od RP podporovala členství Turecka v EU, v rétorice zdůrazňovala demokracii, lidská práva a svobodu jedince.

Reflexe islámské hrozby armádou byla vyjádřena v řeči generála Cetin Sanera, kterou přednesl v červnu 1997 a nazval ji *Reactionary Activities*. V ní připustil neúspěch strategie turecko-islámské syntézy, popsal aktivity, které vedly k současné nebezpečné situaci a vybudování obrovské politické, sociální, ekonomické a propagandistické infrastruktury islámského hnutí, shrnul skutečnosti, které dokládají islámské teroristické aktivity, spolupráci těchto organizací s PKK, jejich napojení na politický sektor a iránskou podporu.

Byla vytvořena nová jednotka – Západní pracovní skupina (*Western Working Group*) pro monitoring reakcionistických akcí v zemi.

Na konci července 1997 se konala první velká islámská demonstrace proti vládnímu plánu přísně omezit náboženské vzdělávání na středních školách.

Ve volbách do tureckého parlamentu v dubnu 1999 získala islamistická strana *Virtue* (nástupce *Refah*) pouze 15 procent, zvítězil premiér Bulent Ecevit a jeho *Democratic Left Party (DLP)* a *Nationalist Action Party (MHP)*.

V roce 1999 byl bývalý premiér poprvé obviněn z přímého spojení s teroristickými organizacemi (Fatah, libanonský Hizballáh, Japonská Rudá Armáda, skupina Abu-Nidala, turecký Hizballáh apod.) , strany *Virtue* a *Refah* byly rovněž obviněny z napojení na islámské radikální organizace v zahraničí.

2. 2 Role Íránu

Existovala zřetelná snaha exportovat islámskou revoluci do země, která byla nejen symbolem sekularismu, ale i strategickým protivníkem Íránu. Za Turguta Ozala došlo k zlepšení vztahů mezi oběma zeměmi. Válka v Zálivu, porážka Ozalovy *Motherland Party* ve volbách na počátku 90. let a kritičtější pohled na Írán mezi tureckými autoritami nicméně oslabily po smrti Ozala jeho legalitu. Nepřátelství vůči Íránu dosáhlo vrcholu když turecký ministr otevřeně obvinil Írán z vytváření nebezpečí uvnitř Turecka. Nicméně neúspěch sekulárních kruhů přiblížit se Evropě a USA, vzestup islamismu vedoucí k vítězství *Refah party* a potřeba Turecka spolupracovat s Íránem při řešení regionálních problémů vedla k poklesu tenze mezi těmito státy.

Je zřejmé, že Írán byl velmi silně zapojen do teroristických aktivit organizovaných islamistickými skupinami v Turecku. Poskytoval jim výcvik, logistické zázemí. Islamisté obvinění z vražd Mumcuho a iránského disidenta v 1993 a rovněž dva ze skupiny obviněné z vraždy 3 intelektuálů v roce 1990 a židovského obchodníka v roce 1993 byli napojeni na iránské agenty a diplomaty v Turecku.

Turecko několikrát obvinilo Írán z logistické podpory PKK a povzbuzování k dalším útokům v Turecku. Přestože to Írán odmítl, je tato otázka zdrojem napětí mezi oběma státy.

2. 3 Vztahy Turecka a Izraele

Turecko i Izrael jsou prozápadně a proamericky orientované země, intenzivně vnímající terorismus a islámský fundamentalismus. Jsou také dvě nejvíce demokratické, ekonomicky dynamické a vojensky silné země v regionu. Není tedy překvapivé, že udržují dobré vztahy již od roku 1949, přestože tak někdy činily tajně. V roce 1996 spolu uzavřely strategickou dohodu týkající se společného tréninku, obraně-průmyslové spolupráce, kooperace při získávání informací týkajících se dění v Sýrii, Íránu a Iráku a volném obchodu. Ironií je, že k podpisu došlo v době, kdy byl premiérem Erbakan a vládla jeho strana *Refah*.

3. RADIKÁLNÍ ISLÁMSKÉ ORGANIZACE

3. 1 Historie radikalistických skupin

Teroristické islámské aktivity v Turecku se datují od 60.let. V roce 1967 a 1973 byli uvězněni vůdci *Hizb ut-Tahrir (Islamic Liberation Party)* za pokusy vytvořit islámské státní zřízení v Turecku. Islámský Džihád (*Jihad*) se jako reálná teroristická hrozba objevil v 80. letech. V říjnu 1991 se Islámský Džihád přihlásil k vraždě amerického seržanta a egyptského diplomata na protest proti blízkovýchodní mírové konferenci v Madridu. Po mnoho let se předpokládalo, že se jedná o skupinu libanonských šíitů, dokud se nezjistilo, že existuje i turecká odnož, která se angažuje ve vraždách sekulárních intelektuálů.

Islámské hnutí³ v Turecku zahrnuje celou řadu rozdílných organizací majících vlastní myšlenky a strategie, nicméně usilující o vytvoření islámského státu a společnosti. Například Sabri Sayari rozlišuje tradicionalisty a radikalisty, přičemž druzí jmenovaní jsou minoritou inspirovanou íránskou revolucí.

Ismet Ismet poukazuje na obecné nerozlišování těchto skupin, a to nejen mezi běžnými občany, ale i některými vědci a vládními kruhy. Tak například *Turkish National Intelligence Organization (Milli Istihbarat Teskilati - MIT)* a *Security General Directorate of the Police* uvedl v říjnu 1991 tyto islámské skupiny aktivní v Turecku: *Turkish Islamic Liberation Army (IKO)*, *Turkish Islamic Liberation Front (TIK-C)*, *Fighters of the Islamic Revolution (IDAM)*, *Turkish Islamic Liberation Union (TIKB)*, *World Sharia Liberation Army (DSKO)*, *Universal Brotherhood Front-Sharia Revenge Squad (EKC-SIM)*, *Islamic Liberation party Front (IKP-C)*, *Turkish Fighters of the Universal Islamic War of Liberation (EIK-TM)*, *Turkish Islamic Fighters Army (IMO)* and *Turkish Sharia Revenge Commandos (TSIK)*.

Ismet rozlišuje mezi situací v západním a jihovýchodním Turecku. Na západě Turecka je to Islámské Hnutí (*Islami Hareket/Islamic Movement*) rovněž nazývané Islámský

³ V tomto článku jsou za islámské hnutí označovány veškeré proudy tureckého Islámu, kdežto Islámské hnutí je označení pro jednu z hlavních radikalních skupin.

odpor (*Islami Direnis/Islamic Resistance*), inspirované původním (iránským) Hizballáhem, přičemž oba názvy měly pouze dočasný charakter. V jihovýchodním Turecku se hnutí šířilo nejprve pod názvem Hizballáh, později bylo označeno jako Hezbol-contra, aby tak naznačilo svou proti-PKK aktivitu. Podle Imseta jsou pak Hizballáh a Islámské Hnutí ve skutečnosti jednou zastřešující organizací skupin jednajících ve jménu mezinárodního islámského hnutí.

Přestože vzal zářijový vojenský převrat v roce 1980 Islámskému Hnutí vítr z plachet, následující politická situace (oslabení vlivu jak marxistů, tak i nacionalistů) jim opět poskytla velký prostor pro postupné narůstání vlivu. Poprvé veřejně se Muslimové Hizballáhu (*Hezbollah Muslims*) objevili v roce 1984 a stejně jako původní Hizballáh deklarovali podporu iránské revoluci a obranu Alláha. Podle Imseta lze za klíčovou osobu, jenž sjednotila radikální Islámské hnutí považovat Kalima Siddiqui, Pákistánec působícího v Londýně v Muslim Institute⁴, který v listopadu 1987 zveřejnil pro-hizballáhský časopis *The guidelines of the Islamic Movement*.

Na jihovýchodě Turecka se islámský radikalismus objevil v chudých městech s obrovskou kurdskou populací (např. v Dyarbakir, Silvan, Cizre, Kiziltepe a jiných), a to zejména mezi mladými nezaměstnanými. Jejich aktivity začaly být viditelnějšími na počátku 90. let, přičemž byli místním obyvatelstvem ztotožňováni s Hizballáhem, ačkoliv sami sebe identifikovali s Islámským Hnutím.⁵

Cílem Tureckého Hizballáhu (THB) bylo vytvoření islámské vlády skrze vícefázový proces zahrnující násilí, stejně jako tomu bylo v Íránu. Skupina se velmi brzy rozdělila na *Ilim (Science)*, která obhajovala násilí jako prostředek k dosažení cíle a *Menzil (Ranger)*, která zastávala mírnější pozici a důraz kladla na náboženské vzdělávání. Ilim vedená Huseyin Veliglu⁶ se stala teroristickou organizací posléze nazývanou jako THB⁷. Rozkol na dvě organizace vyústil v boj. Přibližně 300 členů skupiny Menzil bylo zabito ve srážkách s Ilim. Jakmile byla umlčena skupina Menzil, zesílily útoky proti PKK, jejíž nacionalisticko-marxistická ideologie a separatistické tendence byly v protikladu se sjednoceným islámským státem, který Ilim chtěl vytvořit.

Na počátku devadesátých let byly cílem THB skupiny, intelektuálové a politici podporující PKK, THB neútočila na stát, neboť jejím cílem v počáteční fázi hnutí bylo zajistit si dominanci nad náboženskými a kurdskými skupinami na jihovýchodě, poté vybudovat masovou podporu napříč zemí a až nakonec získat celý stát. Ozývají se hlasy, že vláda proti THB nezakročila právě proto, že bojovala proti PKK, tj. proti stejnému nepříteli jako Turecko

⁴ První příslušníci hnutí Hizballáh v Turecku se dokonce označovali za následovníky Siddikiho.

⁵ Pokud jde o zrod Tureckého Hizballáhu (THB) zdroje se poněkud rozcházejí, nicméně většina se shoduje na tom, že organizace byla v období islámské revoluce v Íránu založena skupinkou sunnitských kurdských islamistů v jihovýchodním Turecku.

⁶ Huseyin Veliglu na konci sedmdesátých let studoval na stejné univerzitě jako lídr PKK A. Ocalan.

⁷ THB je popisována jako organizace, ve které byl každý člen agentem s kódem, několika identitami a přísnou oddaností a utajením.

samo. Pravdou je, že se turecká vláda soustředila na PKK a neměla tolik zdrojů, aby pronásledovala i představitele THB, kteří jí vlastně „pomáhali“. Po zadržení Ocalana v únoru 1999 a utlumení aktivit PKK se turecké bezpečnostní složky mohly soustředit na THB:

Další radikální organizací působící v Turecku je *The Great Eastern Islamic Fighters Front (IBDA-C)*. Tato organizace je aktivní od poloviny 70. let, nicméně agresivnější od počátku let devadesátých. Cílem je vytvoření čistě islámského státu, nahrazení současného „zkorumpovaného“ tureckého režimu spolupracujícího se Západem. Ve svých publikacích používá levicové slogany a akceptuje ve svých řadách bývalé marxisty. Je ve své propagandě rovněž extrémně antisemitickou a antikřesťanskou, nicméně nevykazuje žádné pro-iránské tendence.

IBDA-C spolupracuje s nejrůznějšími skupinami tak, aby destabilizovala politickou strukturu země. Útočí zejména na civilní objekty jako jsou například kostely, televizní vysílače, pro-sekulární novináři, sochy Atatürk, banky a kluby. Jedním z nejvíce „proslavených“ útoků bylo usmrcení 37 osob v bombovém útoku v červenci 1993 na hotel v Sivas, bombovém útoku v Istanbulu v únoru 2002, v roce 1994 byla IBDA-C spojována s pokusem zavraždit židovského obchodníka a rovněž s útokem na řecký ortodoxní kostel v Istanbulu. Turecká policie se domnívá, že se tato skupina hlásí i k některým útokům, za kterými nestojí, a to z důvodu zvýšení svého image.

Zpráva tureckých bezpečnostních sil pro Národní bezpečnostní radu z počátku roku 1997 nastiňuje cíle radikálních náboženských skupin a zdůrazňuje, že jejich strategie sestává ze tří fází. Prvním krokem je zpráva (*teblig*) a zahrnuje úsilí přesvědčit lid, aby přijal islámské náboženství, ustavil Islámský stát a bojoval za zachování islámského způsobu života. Druhá fáze nese název společnost (*cemaat*) a jejím obsahem je restrukturalizace společnosti v souladu s požadavky první fáze. Konečně třetí fáze je boj (*jihad*) a volá po ozbrojeném boji za obranu islámského způsobu života.

3. 2 Aktivity radikalistických skupin

Je zřejmé, že rok 1990 byl počátkem útoku proti tureckému sekulárnímu zřízení – profesori, novináři, politologové a spisovatelé byli vražděni Islámským Džihádem a Islámskou Operací/Akcí. V roce 1990 byl mimo jiné zavražděn liberální politolog Muammar Aksoy, a tehdy se také poprvé objevilo označení Islámské hnutí. V říjnu 1991 Islámský Džihád zavraždil na protest proti blízkovýchodnímu mírovému procesu v Madridu amerického vojáka a egyptského diplomata. 24 ledna 1993 pak byl zavražděn Ugur Mumcu, elitní investigativní reportér, který mj. odhalil PKK, síť drogových dealerů a vzestup islámského radikalismu. K tomuto útoku se přihlásila jak *Islamic Liberation Organization* tak i *IBDA-C*. O pár dní později byl realizován neúspěšný útok na tureckého obchodníka židovského původu Jak

Kamhi a ještě tentýž měsíc našla turecká policie zmrzačené tělo íránského disidenta v exilu Abbas Gholizadeho.

Tyto činy vyvolaly bezprostřední reakci veřejnosti, konaly se demonstrace volající po obraně sekulárního režimu a také byla poprvé obviněna Islámská Akce/Hnutí a Írán z teroristických aktů. Procesy s některými islámskými teroristy však neznamenal konec útoků. V červenci 1993 uhořelo 37 intelektuálů při založeném požáru v hotelu, kde se konal kulturní festival. V roce 1994 bylo zadrženo dalších 659 členů Hizballáhu. Ve stejném roce měla IBDA-C na svědomí 90 útoků, mimo jiné 5 bombových útoků. IBDA-C je připisován rovněž bombový útok v lednu 1995 na budovu Atatürk Association a pokus o vraždu prominentního židovského vůdce v Ankaře v červnu téhož roku.

Jedním z nejvíce kontroverzních útoků Hizballáhu v jihovýchodním Turecku byla likvidace pro-PKK aktivistů na podzim 1991 a dále v průběhu let 1992 a 1993, která zapříčila označování Hezbol-contra. Pro Hizballáh představovala PKK nepřítel islámu, obviňoval ji z pokusů o vytvoření ateistické společnosti, podpory komunismu a snahy rozdělit lid. V březnu 1993 podepsala PKK kooperační protokol s Hezbollah Kurdish Revolutionary Party, jehož cílem bylo ukončení vzájemných bojů a společný boj proti tureckému státu.

Přes veškeré útoky oficiální vládní představitelé odmítali připustit, že by existovaly nějaké fundamentalistické teroristické organizace. Změna nastala po smrti Mumcuho, pod vlivem mezinárodní kritiky Ankara přiznala, že turecký Hizballáh skutečně existuje. Ministr vnitra poprvé deklaroval napojení islamistických organizací na Írán, nicméně obezřetně dodal, že Írán jako stát za těmito akcemi nestojí.

Zlom v přístupu tureckých autorit nastal v březnu 1996, kdy se podařilo zatknout jednoho z lídrů Islámské Akce – Irfana Cagarici. Nicméně v červnu 1996 *Refah Party (RP)* získala v alianci s pravostředovou *True Path Party (DYP)* moc v první islámské vládě v 73-leté historii sekulárního kemalistického režimu v čele s Erbakanem jako premiérem.

Turecké bezpečnostní síly provedly proti islámským skupinám řadu úspěšných operací, což mělo za následek pokles teroristických aktivit v letech 1994 a 1995 v porovnání s rokem 1993. Zatímco v roce 1994 uskutečnily radikální islamistické skupiny 464 útoků, bylo v roce 1995 zorganizováno jen 86 útoků. Většinu měl na svědomí Hizballáh a IBDA-C. Ilim – jedna ze dvou odštěpených skupin Hizballáhu zastavila většinu svých ozbrojených aktivit, většina představitelů Islámského Hnutí byla pozatýkána.

3. 3 Vztahy mezi PKK a islamistickými organizacemi

Partiya Karkeren Kurdistan (Strana kurdských pracujících) vznikla z levicové studentské organizace v šedesátých letech 20. století a jejím cílem bylo vytvořit nezávislý Kurdský stát v jihovýchodním Turecku. Hlavní osobou byl Abdullah Ocalan. PKK byla

formálně založena 27. listopadu 1978 v distriktu Diyarbakir a její strategie sestávala ze tří fází – strategická obrana, strategická rovnováha (*balance*) a strategická ofenzíva.

Na počátku 90. let byl mezi PKK a islamistickými organizacemi výrazný ideologický konflikt, což se však změnilo v roce 1993, kdy obě strany dospěly ke shodě a dohodly se na společném boji proti kemalistickému režimu. Hasan Yalcin, lídr Strany práce (*Labor Party*) tvrdil, že byl podepsán dokument o spolupráci mezi ozbrojeným křídlem PKK - *ARGK* (*People's Liberation Army of Kurdistan*) a fundamentalistickou skupinou *Rahmet*. Potvrdil rovněž, že existuje protokol mezi PKK a IBDA-C týkající se společného tréninku teroristů. Podle Yalcina, dohoda mezi PKK a Hizballáhem⁸ rovněž stále platí. Fakt, že IBDA-C čas od času kooperuje s PKK potvrdil i ředitel Oddělení pro boj proti terorismu Kemal Donmez.

Dr. Emin Gurses z katedry mezinárodních vztahů na Sakarya University hovoří o tzv. Hizbul-PKK hrozbě, přičemž soudí, že PKK je po zatření svého vůdce Abdullaha Ocalana ve fázi desintegrace a bude nahrazena organizací založenou na náboženské diskriminaci. Stejně profesor Umit Ozday z fakulty politických věd na Gazi University konstatuje, že pro PKK by bylo velmi těžké pokračovat bez Ocalana, který zajišťoval finanční zázemí organizace, a setkáváme se u něj s označením hrozby Hizbul-PKK.

4. TERORISTICKÉ AKTIVITY PO 1997

Pro období po roce 1997 jsou klíčové aktivity dvou hlavních organizací, tj. působení IBDA-C ve velkých městech - Istanbulu a Ankaře a akce Hizballáhu především ve východní a jihovýchodní Anatolii, přičemž turecká média o jeho útocích referují velmi zřídka. Rozdíl je také v cílech obou organizací – zatímco IBDA-C útočí na sekulární novináře a intelektuály, symbolická místa sekulárního režimu, křesťanské (řecké) svatyně, Hizballáh se zaměřuje na vraždy osob v jihovýchodních provinciích (včetně bojovníků obviněných z informování policie), násilné získávání finančních prostředků a organizační aktivity na školách, univerzitách a mešitách.

Po zklidnění aktivity IBDA-C v letech 1997 a 1998 tato organizace na počátku října 1999 opět zosnovala několik útoků. Nejvýznamnějším je vražda bývalého ministra Ahmet Taner Kislaliho z 21. října 1999. V červnu 1999 *General Directorate of Security* potvrdil, že získal informaci o připravovaném útoku IBDA-C na premiéra Bulenta Ecevita. Jedním z důvodů pro výrazné obnovení aktivit této skupiny na podzim roku 1999 mohl být soudní proces se Salih Izzet Erdise (alias Salih Mirzabeyoglu), považovaným za lídra IBDA-C a

⁸ V březnu 1993 PKK a THB uzavřely dohodu o spolupráci v boji proti tureckému státu. Podle zpráv v tureckém tisku podepsal 13. listopadu 1998, pár dnů po vypovězení Abdullaha Ocalana ze Sýrie lídr THB Velioglu a člen PKK Nizamettin Tas mírový dokument v Kerelesh (Írán), po tomto datu již nebyly mezi těmito skupinami žádné srážky a rozbroje.

jeho třemi zástupci. Soudní proces začal v dubnu 1999 a Erdis byl obviněn z pokusu svrhnout existující ústavní pořádek pomocí síly a byl mu navrhován trest smrti. Během procesu sympatizanti IBDA-C manifestovali před soudem a více než třicet jich bylo pozatýkáno. Turecké bezpečnostní složky zintenzivnily protiteroristická opatření, zatklly řadu aktivních členů organizace a zajistily velké množství zbraní, bomb, materiálu užívaného k výrobě bomb a organizačních dokumentů. Policie uveřejnila, že zadržení se připravovali na vraždu několika velmi známých osobností, mezi nimi prof. YaNuri Ozturk, děkana Teologické fakulty Istanbulské Univerzity a spisovatele Fatih Altayli. Hasan Ozdemir z generálního ředitelství istanbulské policie prohlásil, že Erdis vyhlásil rok 1999 jako Rok Boje (*The Year of Conquest*). Podle oficiálních tureckých zdrojů bylo v letech 1998 a 1999 vedeno 20 operací proti organizaci IBDA-C, díky kterým bylo zadrženo 166 podezřelých a objasněno 35 teroristických útoků.

Protiteroristické operace byly vedeny i proti Hizballáhu, a to paralelně s válkou vyhlášenou PKK guerillám. První vlna zatýkání započala na jaře 1998, operace pokračovaly i v roce 1999, bylo zatknuto velké množství členů, zajištěna řada dokumentů a zbraní. Operace ozbrojených sil nejenže skončily smrtí lídra THB Huseyina Velioglua (17. ledna 2000), ale současně zajistily dostatek informací, které posloužily k eliminaci THB.

V lednu 1999 vedoucí oddělení boje proti terorismu Kemal Donmez shrnul, že během deseti let protiteroristických operací bylo zatčeno 3793 osob spojených s aktivitami fundamentalistických organizací typu Hizballáh, IBDA-C, Islámské Hnutí a *Islamic Communities Union*. Jak se však ukázalo boj s těmito radikálními skupinami zdaleka není u konce.

5. OBČANSKÁ SPOLEČNOST

Turecké islámské hnutí se projevilo i v rámci občanské společnosti. Příkladem může být poměrně vlivné hnutí Fethullaha Gulena. Snahou Gulena bylo současně islamizovat tureckou nacionalistickou ideologii a poturečtit islám. Doufal, že se mu podaří znovuustavit spojení mezi náboženstvím a státem jako existovalo za Otomanské říše.. Tento přístup by dle něj posílil stát a tak chránil společnost tím, že by se jednak zvýšila legitimita státu a jednak jeho schopnost mobilizovat společnost. Klíčovými pojmy pro něj byly tolerance a dialog, setkal se se zástupci jak křesťanství, tak i judaismu aby posílil inter-náboženský dialog, v únoru 1998 dokonce navštívil papeže v Římě.

Není znám počet Gulenových sympatizantů, ale odhaduje se na 200 tis. až 4 mil. osob. Má značnou politickou váhu na pravém politickém spektru. Pro šíření jeho myšlenek založili Gulenovi následovníci řadu organizací – například *Turkish Teachers' Foundation* měsíčně vydává časopis *Sizinti* a dva akademické časopisy *Yeni Umit (New Hope)* a

Fountain, organizuje sympózia, panelové diskuze a konference. Další organizace – *Journalists'and Writers' Foundation* organizuje setkávání sekulárních a islámských intelektuálů při tzv. *Abant meetings*. Mají rovněž vlastní média – deník *Zaman*, televizní kanál *Samanyolu* a rádiová stanice *Burc*, navíc distribuují video a audio nahrávky; vlastní a řídí okolo 100 tureckých škol, které jsou sice pod přísnou státní kontrolou, ale zdůrazňují konzervativní hodnoty.

Gulen se snaží neprovokovat, a to ani politické představitele, ani představitele armády, nicméně je známo, že *West Working Group* se aktivitami jeho stoupců zabývala, zejména pokud jde o vzdělávací instituce založené v zahraničí. Gulen často kritizoval politiku a aktivity Refah party, čímž si vysloužil kritiku islamistů, na druhou stranu sekularisti na něj hledí s nedůvěrou.

Západní způsob života je podle něj vhodný pro materiální život, zatímco islám pro duchovní. Toto hnutí mobilizovalo velkou část turecké společnosti. Používá srovnání s Weberovou Protestantskou etikou kapitalismu, kde islám nahrazuje protestantskou víru, ale má stejné dopady, tj. vede k tvrdé práci a akumulaci bohatství.

6. ZÁVĚR - SOUČASNÉ NAPOJENÍ NA TRANSNACIONÁLNÍ TERORISTICKÉ SÍTĚ

Po zatčení vůdce PKK A. Ocalana a uklidnění akcí PKK, se bezpečnostní síly Turecka mohly soustředit na boj se skupinami typu tureckého Hizballáhu a uvádí se, že ke konci roku 2002 byl turecký Hizballáh jako hrozba eliminován. 15. listopadu 2003 však tento relativní klid skončil, když v Istanbulu vybuchly bomby v synagogách Neve Šalom a Beit Israel⁹. Následně 20. listopadu dvě nálože v Istanbulu zacílené na britský konzulát¹⁰ a britskou HSBC banku zabily další oběti, mezi 27 mrtvými byl i britský generální konzul Roger Short. K útoku se přihlásila Al-Kajda, IBDA-C a některé další skupiny. Turecká opozice obvinila Turecký Hizballáh, jehož síla opět narostla v době vlády Erdogana. Turecký tisk hned po útocích přikládá odpovědnost za oba sebevražedné útoky Al-Kajdě a označil je za turecké 11. září. "Turecko se stalo terčem, protože je to světský stát a demokratická republika s muslimskou většinou, kde nejsou fanatici, je příkladem pro muslimský svět," míní například deník *Vatan*.

Tyto útoky byly zaměřeny na civilisty a navíc provedeny způsobem, který zavdává myšlenkám na přítomnost mezinárodní teroristické sítě v Turecku. Proč se cílem stalo

⁹ Prohlášení, které podepsala buňka Al-Kajdy Brigády mučedníka Abú Hafse Masrího uvádí, že útok provedla poté, co zjistila, že v synagogách bylo pět členů izraelské zpravodajské služby Mossad.

¹⁰ K atentátům na britské cíle v Turecku došlo v době, kdy byl americký prezident George W. Bush na návštěvě Velké Británie.

Turecko? Jedná se o velmi specifickou zemi v oblasti s důrazem na svoji sekulární povahu, člena NATO prosazujícího prozápadní a proizraelskou politiku a navíc usilujícího o členství v EU.

Kromě dvou podezřelých z útoků v listopadu 2003 turecká policie zadržela rovněž 4 členy skupiny *the Union of Imams*, která údajně měla Al-Kajdě poskytnout logistické zázemí. Je tak zřejmé, že transnacionální sítě teroristických skupin mají v Turecku lokální podporu. Organizace IBDA-C navíc často deklarovala, že se spojí s jakoukoliv skupinou, která sdílí stejný cíl, tj. změnu současného tureckého přístupu, takže není nepravděpodobné, že by se na zmíněných útocích podílela.

Rok 2004 přinesl další útoky – v červnu 2004 před konáním summitu NATO explodovala v Ankaře nálož před hotelem Hilton, v němž měl během summitu bydlet prezident USA George W. Bush. a nedlouho poté výbuch bomby zničil v Istanbulu autobus. K odpovědnosti za útok se však, jak uvedla turecká televize NTV, v tomto případě přihlásila radikální skupina Marxisticko-leninská komunistická strana.

Na počátku června kurdští povstalci přerušili příměří vyhlášené před pěti lety, a když v srpnu téhož roku vybuchly nálože ve dvou hotelech a na okraji Istanbulu u skladu zkapalněného plynu, podezření turecké vlády padlo právě na kurdské separatisty, přičemž mělo jít podle tureckého ministra vnitra Abulkádira Aksu o odvetu za operace, které proti nim provedly turecké ozbrojené složky. Přestože se na internetu k těmto výbuchům přihlásila Brigáda Abú Hafse Masrího, turecké úřady hodnověrnost tohoto prohlášení zpochybnily.

Turecko tak v posledních dvaceti letech čelí opakovaným teroristickým útokům, vycházejícím ze tří zdrojů. Od fanatických islamistů, stoupenců extrémní levice a od kurdských separatistů.

7. LITERATURA

Aras, B. - Caha, O. (2000): *Fethullah Gulen and his Liberal „Turkish Islam“ Movement*, Meria Journal Vol. 4, No. 4 on-line text (<http://meria.idc.ac.il/journal/2000/issue4/jv4n4a4.html>).

Aras, B. - Bacik, G. (2002): *The Mystery of Turkish Hizballah*, Middle East Policy, Vol IX, No. 2, on-line text (<http://www.fatih.edu.tr/~abulent/mep-hizb.pdf>).

Dagi, I. D.: *Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization*, on-line text (<http://www.policy.hu/~dagi/osi-finalreport.htm>).

Federation of American Scientists - *Great East Islamic Raiders–Front (IBDA-C)*, on-line text (<http://www.fas.org/irp/world/para/ibda-c.htm>)

Gorvett, J. (2000): *Hizbullah Horror – National Shame*, The Middle East, on-line text (<http://80-proquest.umi.com.libproxy.nps.navy.mil/pqdweb>).

Lapidot, A. (1997): „Islamic Activism in Turkey since the 1980 Military Takeover” in *Terrorism and Political Violence*, vol. 3, Special Issue on “Religious Radicalism in the Greater Middle East” edited by Bruce Maddy-Weitzman and Efraim Inbar, (pp. 62-74).

Karmon, E. (2000): *The Demise of Radical Islam in Turkey*, Middle East Review of International Affairs journal, on-line text (<http://www.ict.org.il/articles/articledet.cfm?articleid=130>).

Karmon, E. (1997): *Radical Islamic Groups in Turkey*, Middle East Review of International Affairs journal Vol. 1, No. 4, on-line text (<http://meria.idc.ac.il/journal/1997/issue4/jv1n4a2.html>).

Kirisci, K. (1997): *Post Cold-War Turkish Security and the Middle East*, Middle East Review of International Affairs (MERIA) Journal, Issue 2, 15, on-line text (<http://meria.idc.ac.il/journal/1997/issue2/jv1n2a6.html>).

Narli, N. (1999): *The Rise of the Turkish Islamist Movement*, Middle East Review of International Affairs (MERIA) Journal Vol. 3, No. 3, on-line text (<http://meria.idc.ac.il/journal/1999/issue3/jv3n3a4.html>).

Nugent, J. T. (2004): *The Defeat of Turkish Hizballah as a Model for Counter-Terrorism Strategy*, Middle East Review of International Affairs (MERIA) Journal Vol. 8, No. 1, on-line text (<http://meria.idc.ac.il/journal/2004/issue1/jv8n1a6.html>).

Partiya Karkeren Kurdistan on-line text (http://www.ict.org.il/inter_ter/orgdet.cfm?orgid=20).

The Turkish Democracy Foundation 1995, *Fact Book on Turkey, Kurds and The PKK Terrorism*, on-line text (<http://www.geocities.com/CapitolHill/8572/contents.htm>).

Parashar, S.: *Turkey - The New Target Of Pan-Islamic Jihadi Terrorism?* on-line text (<http://www.orfonline.com/analysis/A075.htm>).

Články z www.idnes.cz

Dvořáčková, E.: *V Istanbulu vybuchl autobus, čtyři mrtví* 24.06.2004 on-line text (http://zpravy.idnes.cz/zahranicni.asp?r=zahranicni&c=A040624_104713_zahranicni_mad&t=A040624_104713_zahranicni_mad&r2=zahranicni).

Dvořáček, M.: *Za istanbulské výbuchy pyká 9 lidí* 25.11.2003 on-line text (http://zpravy.idnes.cz/zahranicni.asp?r=zahranicni&c=A031121_113201_zahranicni_kot&t=A031121_113201_zahranicni_kot&r2=zahranicni).

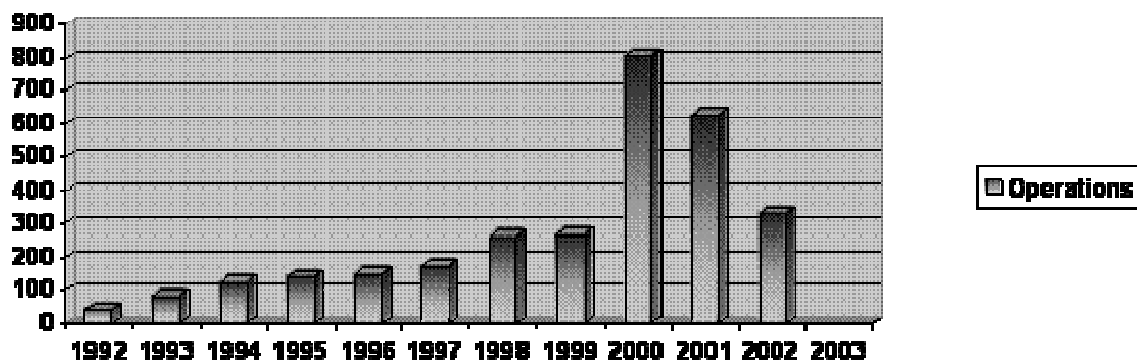
Dvořáček, M.: *Teroristé v Istanbulu zabili 27 lidí* 20.11.2003 on-line text (http://zpravy.idnes.cz/zahranicni.asp?r=zahranicni&c=A031120_102348_zahranicni_kot&l=1&t=A031120_102348_zahranicni_kot&r2=zahranicni).

Články z www.ihned.cz

Novák, M.: *Teroristé zaútočili na hotely v centru Istanbulu* 11. 8. 2004 on-line text (http://ihned.cz/3-14744320-turecko+%FAtok-000000_d-cc).

8. PŘÍLOHY:

Graf I: Množství operací proti THB, 1992-2002

Zdroj: The Defeat of Turkish Hizballah as a Model for Counter-Terrorism Strategy